

Nye runefund fra vikingetiden i Ribe

Av Charlotte Price Persson

En kam, som nogen har skrevet ordet 'kam' på, lyder måske ikke særligt opsigtsvækkende. Men det er den.

Ordet er nemlig skrevet med runer, og kammen stammer fra tidlig vikingetid, omkring år 800, som er en periode, arkæologerne kun har en håndfuld runeindskrifter fra i forvejen.

Kammen er fundet på det, der engang har været markedsplads i vikingetidens Ribe.

Vikingetiden

... siges at starte i år 800 og vare til 1050.

Nogle arkæologer mener dog, at perioden startede endnu tidligere; muligvis i Ribe.

Det kan du læse mere om i artiklen '[Vikingetiden begyndte i Ribe](#)'.

Udover kammen har forskerne også fundet en lille plade af ben eller hjortetak med runeskrift på, og tilsammen er de to fund med til at udfylde et ganske afgørende hul i historien, fortæller arkæolog og udgravningsleder, Søren Sindbæk.

»Det her er de runer, som runologerne har manglet. Det er noget, vi har ventet i generationer på at få lov til at gå i kødet med,« siger Søren Sindbæk, som er professor mso ved Aarhus Universitet.

Her ses kammen, som arkæologerne har fundet i Ribe. (Foto: Søren Sindbæk)

Udvider forståelsen af, hvad runer blev brugt til

Arkæologerne ved, at runerne forandrede sig utroligt meget i starten af vikingetiden. Men de mangler i dén grad konkrete fund, som for eksempel kan fortælle dem, hvor standardiseret sproget og skriften var, og hvad man helt konkret brugte det til.

To tidligere fund i Ribe

Arkæologer har gravet i Ribe i varierende grad siden 1970'erne. Kun to gange tidligere er der dukket fund med runeindskrifter op:

En plade, som muligvis har været brugt til at glatte tøj på, og en kranieskal med navnet 'Odin' fra nordisk mytologi indridset. Sidstnævnte har efter alt at dømme været brugt som amulet, muligvis til at fordrive hovedpine eller migræne.

Med de to nye fund har vi fået fordoblet antallet af runer fra Ribe, som var et magtcentrum i den tidlige vikingetid og formentlig Skandinaviens første by. Runerne er dukket op i forbindelse med en stor udgravning af byens markedsplads.

»Det her er et tidspunkt i historien, hvor runerne virkelig forandrer sig meget. Alene det, at vi nu har to nye indskrifter at føje til de to, vi kendte i forvejen i Ribe, udvider helt vildt vores forståelse af, hvor mange forskellige ting de har været brugt til,« siger Søren Sindbæk.

Der er for eksempel stor forskel på, om man bruger et sprog til at kommunikere med andre - som når man skriver et brev - eller til at skrive på en kam, at det er en kam.

Andre måder at bruge sproget på kunne være, hvis en købmand skulle handle med en anden købmand og formidle en pris eller en vare, eller hvis man havde behov for at tilkalde guderne.

Runerne tilhørte en bronzestøber

Det var Søren Sindbæk selv, der fandt benpladen med runer på, da han gravede ud for et lille hus, som har vist sig engang at have tilhørt en bronzestøber. I første omgang vidste han ikke, hvad han var stødt på.

Hvad betyder runerne?

- Lisbeth Imer gætter på, at tekststykket på benpladen dækker over et navn. Muligvis Tobi.
- Kammen er lettere at læse, og her er hun ikke så meget i tvivl: På den ene side har runeristeren valgt at skrive, at der var tale om en kam. På den anden side står formentlig ordet 'kæmme'.

Kilde: Lisbeth Imer, seniorforsker og runolog.

»Det er så fint ridset, at man ikke umiddelbart kan se skriften, men af en eller grund faldt tanken mig ind; hvad nu, hvis der er en indskrift? Men så tænkte jeg, ej, nu er du for optimistisk.«

Alligevel kunne han ikke helt slippe tanken. Han endte med at stå og vende og dreje den lille plade på knap fire gange to centimeter i flere minutter, før han nåede frem til, at det ikke bare var et produkt af hans fantasi.

»Den er så fint bearbejdet, og det er ikke så meget af den slags, vi finder, så jeg kunne ikke skyde ideen ud af hovedet. Til sidst fik jeg overbevist mig selv om, at det altså måtte være runer.«

Og ganske rigtigt. Ved nærmere undersøgelser fremgik det tydeligt, at nogen havde indridset en tekst på den lille plade.

Selv efter at være gjort forsigtigt fri af jord, er det svært at skelne ridserne på den lille benplade, som både er blevet brændt og selvfølgelig nedbrudt af at ligge i jorden i over 1.000 år. Pladen er kun 3,8 centimeter gange 1,8 centimeter. (Foto: Søren Sindbæk)

Runerne er ristet med sikker hånd

Skriften på pladen var svær at tyde, fordi begge enderne mangler. Arkæologerne aner derfor ikke, hvor stort stykket oprindeligt har været, eller hvilken kontekst det er indgået i – ét gæt er dog, at der er tale om en del af skrin, fortæller Søren Sindbæk.

Skriften på pladen mangler også de mellemtegn, som runeristerne ellers typisk satte for at markere slutningen på ét ord og begyndelsen på et nyt. Lidt som hvis vi i dag skrev enlangsætningudenmellemlinje. Ladsiggør, men særdeles svært at læse.

Det var dog ikke usædvanligt, at man sprang et bogstav over i ny og næ eller, som i dette tilfælde, udelod nogle tegn. Til gengæld har netop denne runerister ikke sjusket med selve runerne.

Runerne er ristet med sikker hånd og med flotte detaljer, og noget tyder på, at der har været en særdeles erfaren håndværker på spil.

Her er zoomet ind på det ene af de to steder på kammen, der bar runer. På den ene side er ridset ordet 'kam' - på den anden side 'kæmme'. Muligvis med to forskellige håndskrifter. (Foto: Søren Sindbæk)

Gammelt runealfabet udkonkurrerede sig selv

Arkæologerne var særligt interesserede i at finde ud af, om skriften på henholdsvis kammen og pladen var skrevet med det 'nye' runealfabet, som kom til i begyndelsen af vikingetiden.

Ribes dramatiske historie

I 2014 fandt arkæologerne ud af, at [Ribe blev til en by allerede i starten af 700-tallet](#), og dens status som Skandinaviens første egentlige by blev slået fast med syvtommersøm.

Senere, i 2015, stod det klart, at byen måtte være startet med et brag. [Da fandt man nemlig importkeramik](#), som stammede helt fra Frankeriget og var indført i byens tidligste år.

I 2016 opdagede arkæologerne via fund af bebyggelse og en stor befæstning, at der er sket [en markant forandring i byen](#) i en periode omkring 900-tallet, hvor man ellers troede, at den lå død.

Inden da benyttede man sig af et andet, mere kompliceret alfabet, som i vikingetiden blev kaldt en futhark. Ordet futhark er en sammenskrivning af de første seks bogstaver i alfabetet.

Det gamle alfabet udkonkurrerede dog nærmest sig selv, fortæller seniorforsker og runolog Lisbeth Imer, som arbejder ved Nationalmuseet.

»Det var bygget op, så hver rune havde sit eget navn og angav den lydværdi, som den pågældende rune havde. Men i og med, at sproget udviklede sig, ændrede navne og lyde sig også, og til sidst blev det nok for svært for runeristerne at huske, og der var for stor usikkerhed, når beskederne skulle frem.«

»I hvert fald besluttede man sig på et tidspunkt for, at nu gik det ikke længere,« fortæller Lisbeth Imer, som har været inviteret til Ribe for at undersøge de to nye fund og i den forbindelse kunne konstatere, at der **var** tale om runer fra det nye alfabet.

Du kan se hende undersøge runerne i videoen øverst i artiklen.

Byer var måske arnested for det nye alfabet

Runologerne ved, at der kom et nyt alfabet, fordi de kan følge runernes udvikling på runestenene, som findes fra hele vikingetiden. Runestenene var de mægtigste vikingers forsøg på at skrive sig selv ind i historien og viser endnu en måde, sproget blev brugt på.

Samtidig udgør de en unik tidslinje over runerne og illustrerer tydeligt, omtrent hvornår det nye alfabet kom til - og at det faktisk levede og blev brugt.

Forskerne har også længe haft en formodning om, at det nye alfabetssystem kan være opstået eller i hvert fald udviklede sig dramatisk i de tidlige vikingetidsbyer. Der sker nemlig en mærkbar udvikling med runerne, lige omkring starten af vikingetiden, hvor de første byer begynder at opstå.

Der er bare nærmest ingen konkrete fund til at bakke op om den teori.

»Hvis ikke det var for runestenene, ville vi nærmest ikke have nogle fund fra 800-tallet. Det er altså sådan nogle lidt sekundære beviser, som fortæller os, at der kommer et nyt alfabet, og at det bliver brugt,« fortæller Lisbeth Imer.

Derfor finder vi så få runer

Alt imens runesten er lavet af det uforgængelige materiale, som sten nu engang er, er mange af de øvrige runer formentlig lavet på organisk materiale - eksempelvis ben, som den lille plade fra Ribe. Organisk materiale nedbrydes i reglen hurtigt, og det kan være årsagen til, at vi i dag finder så få runeindskrifter.

Hvis det nye runealfabet har været så udbredt og brugt, som arkæologerne tror, er langt de fleste runeindskrifter forsvundet over tid.

»I og med at man får lavet det her nye alfabet, skal man også bruge det til noget. Ellers ville man ikke gøre sig så store anstrengelser for at få det lavet. Mit bud er, at vi mangler tusindvis af indskrifter fra vikingetiden,« siger Lisbeth Imer.

Det er dog ikke overraskende, at de nye runeindskrifter dukker op i Ribe, tilføjer hun. Byerne har generelt bedre bevaringsforhold, blandt andet fordi der er mere organisk materiale samlet på ét sted - og organisk materiale har en tendens til at 'passe på' hinanden rent bevaringsmæssigt. Jo mere organisk materiale, der ligger op ad hinanden, jo bedre bevares materialet.

Oplagt fund, fordi »Ribe er Ribe«

Derudover har Ribe som nævnt udgjort et knudepunkt i begyndelsen af vikingetiden.

»De her indskrifter skulle næsten findes i Ribe, simpelthen fordi Ribe er Ribe. Hvor der er mange mennesker, der har kontakt med hinanden, vil der være større udvikling og større sproglig kontakt. Når det er sagt, bliver vi altid euforiske, når vi finder runeindskrifter fra en periode, hvor vi ikke har særlig meget viden i forvejen,« siger Lisbeth Imer og slutter:

»Det er rigtig spændende med fund som disse. Der har rent faktisk siddet nogen og skrevet det her for 1.200 år siden. Det er vildt at tænke på.«

Udgravningen er en del af forskningsprojektet 'Northern Emporium', som er økonomisk støttet af Carlsbergfondet.

Kilder

- [Søren Michael Sindbæks profil \(AU\)](#)
- [Lisbeth Imers profil \(Nationalmuseet\)](#)